

2011

Nr: 3

Ny logga

BUDKAFLE

FÖR

HÅBO KULTUR- OCH HEMBYGDSFÖRENING

Museets öppettider:

Lördag-söndag under juni-augusti kl.11.00-15.00

Grupper hela året. Ring 0171/54595 för bokning

Aase Fridegård sommarguide i Fridegård-Statarmuseet 18 juni

Rapport från släktforskarnas resa till Leksand 2011	sidan 2
Områdesansvarig för Fridegård-Statarmuseet	sidan 3
Rundresa med torpgruppen 21 maj 2011.,	sidan 4
Människans bästa vän	sidan 5
Wrangel, EXOTISKA NYHETER	sidan 6
Att få betalt för sitt arbete ”in natura”.	sidan 7
Medlemsmöte	sidan 8
Medlemskort	sidan 8

Rapport från släktforskarnas resa till Leksand 2011

Fredagen den 6 maj närmar sig med stormsteg, hinner jag förbereda allt?, vilka ska jag söka efter?, tänk om det blir fader okänd?

Frågorna hopar sig.

-Ah, det löser sig när jag kommer dit. Oj, jag ska bo någonstans också, ringer direkt till Moskogen som har stugby granne med släktforskarhuset i Leksand. Perfekt de har en ledig stuga med säng, så den bokar jag direkt. Helgen är räddad, lite sömn, frukost och sedan är det mina anfäder resten av tiden som gäller.

Vi är ett gäng på 14 personer i år från släktforskardelen i föreningen, några fick tyvärr förhinder i sista minuten. Vi träffas kvällen före avresan i vår förenings klubblokal på Knarrbacken i Bålsta, där dricker vi kaffe med dopp och går igenom uppkomna frågor inför kommande helg. Det är bra att vara förberedd och ha några alternativa sök objekt när man väl är där för det finns gott om material att jobba med på plats. Mikrokort, cd-skivor, och naturligtvis uppkopplade mot Genline och Svar, allt för att hitta något mysigt om forna tider. På fredagen den 6 maj är resdagen med bil och tåg, framåt kvällen har de flesta dykt upp och hittat sin forskarstol, men lördagen, det är då alla kör igång på allvar.

Nu kanske ni tycker att man kan ju lika väl sitta hemma uppkopplad mot Ad-online i lugn och ro, än att ge sig iväg till Leksand en helg, men då missar ni något väldigt roligt och det är gemenskapen. Den är guld värd, som när denna gång Maria och Janne under glada skratt och höga utrop kom fram till att de var släkt på långt håll, ojoj taket höll på att lyfta i släktforskarhuset.

Sedan har vi ju tillgång till hyllmeter med mikrokort från hela Sverige. Som ni vet så kan det vara skillnad på information och läsbarhet mellan mikroporten och det man hittar på nätet, mikroporten är ju så nära originalet du kan komma om du inte direkt kan beställa fram originalböckerna vid besök på aktuella arkiv i den del av landet du söker men det tar ju lite längre tid än vad de flesta har tillgång av

Sedan så har man en otrolig tillgång av varandra på plats för att lösa problem direkt, t.ex. när man kört fast och få idéer och erfarenhetsutbyten för att komma vidare, när man inte ser vad det står. Vid våra kaffepauser som ingår i resans pris så är det mycket berättelser runt de anfäder som kommer fram ur det förgångna, alla har ju lite olika livsöden. Tänk när jag i Släktforskarhuset kunde söka fram bilden på den båt en släkting åkte med till USA i slutet på 1800 talet och jag senare i min mormors brevsamling hittade ett brev från samma släkting till en vän i Sverige, då visste jag att han kommit fram lyckligt och levtt ett bra liv i Amerika, vilken känsla det var.

Nej mina vänner, nu är det dags att sortera det jag hittat under denna resa och jag ser redan fram emot nästa helg i Leksand under våren 2012.

Vi ses på torsdagar varannan vecka på Knarrbacken i höst med början den 8 september.

Väl mött

Gerd Dalersjö

STYRELSEN SÖKER OMRÅDESANSVARIG FÖR FRIDEGÅRD-STATARMUSEET

Håbo Kultur- och Hembygdsförening har tappat en engagerande och kunnig medlem som föreningen kommer ha svårt att ersätta. Hans Söder var områdesansvarig för Friddegård-Statarmuseet och har under ett antal år utvecklat utställningsinnehållet i museet samt förvandlat området runt museet och iordningsställt en skolträdgård på baksidan av museet. Hans Söder lämnar sin plats av personliga skäl.

Styrelsen söker med ljus och lykta för att få tag på någon eller helst en grupp på 2-3 personer som är intresserade av att ta över som områdesansvarig för Friddegårdsmuseet och dess verksamhet och fortsätta där Hans Söder slutade.

Du som nappar på detta erbjudande kommer inte att ångra dig Du kommer att ha fria händer att utveckla verksamheten i och runt museet på egen hand. På sikt ge förslag till utställningar i museet och eventuellt anordna medlemsmöten med något tema vid museet.

Starten kommer att vara mjuk och utbildning kommer Du att få under hösten 2011. Du/Ni ska ta emot bokningar av grupper över telefon. Du ska guida i museet det finns medlemmar som kan hjälpa till med guidningen. Guidningen är det lättaste, museet är pedagogiskt utformat. Styrelsen kommer att stötta och hjälpa så mycket som det behövs. I styrelsen finns det en guide Hans Söderholm som har guidat i ett flertal år som kommer att hjälpa och ställa upp när så behövs under hösten 2011 och våren 2012 och även längre fram.

Bottenvåningen har en permanent utställning om statarnas liv med foto och text samt Jan Friddegårds arbetsrum från Uppsala och ett statarkök iordningsställt som om det är 1918-1920. En trappa upp finns det två utställningar som byts ut efter 1-3 år som styrelsen hjälper till med. På vinden finns det ett videorum där det visas en film som handlar om Jan Friddegårds liv från pojken Frides barndom till författaren Jan Friddegårds död.

Du som vill pröva på och hjälpa styrelsen med att ha Friddegårdsmuseet öppet som tidigare hör av dig till:

Hans Söderholm

Tel: 0171-54595 eller 070-578 75 52

Mail: hans_soderholm@bredband.net

Styrelsen

RUNDRESA MED TORPGRUPPEN 21 MAJ 2011

Lördagen 21 maj bjöds medlemmarna in till en torprunda i torpinventeringsgruppens fotspår. Det var en underbar försommardag med växlande molnlighet med mest sol. 30 medlemmar samlades vid Knarrbacken kl.11.00. Projektledaren Bo Hammarström började berätta om vad projektet är och hur långt vi har hunnit och vad vi har kvar att göra. Tanken är att någon gång förhoppningsvis under hösten 2012 trycka 5 böcker en bok från var och en av socknarna, böckerna ska säljas tillsammans i en box.

Gruppen steg in i buss från Håbo buss och färden började. Guid under rundturen var Kjell Sandell. Färden gick Kalmarleden och vek av mot Låddersta första torpen som bussen passerade var Brotorp i Kalmarnäs o Låddesta rote. Brotorp nämns första gången 1751 i husförhören och står fortfarande och är sommarhus.

Några hundra meter innan vägen ned till Vattunöden på vänster sida finns platsen där Koppartorp låg som i dag det bara finns några grundstenar kvar av. Koppartorp nämns också första gången 1751 i husförhören. Enligt folkräkningen 1900 bodde arbetaren Anders Johansson med hustrun Emilia Hagberg i Koppartorp.

Bussen rullar sakta och vi passerar vägen ned till Vattunöden som också nämns första gången 1751 i husförhören. Torpet finns kvar och är bebott sommartid. 1900 bodde torparen Karl Oskar Dahlberg med hustrun Anna Euginia Zetterholm ned sonen Karl Filip.

Vi passerar vägen ned till Lastberget och rullar in i Walla rote efter 500-600 meter på höger sida passerar vi vägen till Långtorp. Långtorpet inflyttad från Kalmar socken den 1 januari 1885. Torpet står kvar i ett renoverat skick.

Kjell visar med att peka och berätta om torpen Lilla Tjusen, Nydal och Sofielund i Nyckelby rote som i dag inte finns. Skäcklinge/Skiecklinge som ligger 400-500 meter efter vi passerade motorvägen på höger sida. Det var meningen att vi skulle gå av och besöka torpet men det var svårt att parkera bussen.

Soldattorp 107 som ligger i Brunnsta rote där stannade vi till och sträckte på benen. Det var ett ungt par som ägde torpet. Vi fick gå in och titta. Torpet hölls på att renoveras framför allt taket, plåttaket ska bytas ut mot tegel.

Det sista torpet som pekats ut var Alby i Wij rote som låg hitom Wij gård till vänster 100-150 meter i en dunge utöver fältet. Finns endast några grundstenar kvar.

Hemma på Knarrbacken väntade Göhte Eriksson och Jan Rudberg med stekt strömming och dricka, därefter kaffe. Det var en mycket uppskattad och lyckat medlemsmöte.

Från jäst gröt till gyllene droppar Öl slurpades med sugrör

Öl har funnits nästan lika länge som människan. Genom alla årtusenden har drycken ansetts vara både kvinnlig och helig – och ibland har den till och med varit förbjuden.

Öl har troligen funnits ända sedan människan började odla marken i Egypten och Mesopotamien för mer än 10.000 år sedan.

Brödet och ölets historia hänger ihop eftersom öl till en början gjordes på mosat och jäst bröd. På den tiden var öl en grötig massa som man drack med sugrör för att slippa bottensatsen.

Ölbryggningen bredde ut sig i takt med sädesodlingen. De första spåren av öl i Norden har hittats i graven hos den så kallade Egtvedpiggen – en bronsåldersflicka som begravdes i Danmark år 1370 f.Kr. Bland hennes gravgåvor finns ett krus som innehåller spår efter veteöl.

Ölet blev snart den viktigaste drycken bland nordeuropeerna som bland annat skålade för sina gudar i öl. Även vikingarna var mycket förtjusta i drycken och gick till anfall under stridsropet ”Aul, aul, laukr” – ”Öl, öl och vitlök”. Orden har troligen dels syftat på ölets berusande egenskaper som förknippades med gudarnas värld, dels vitlöakens hälsofrämjande egenskaper.

Under medeltiden drack såväl vuxna som barn öl från morgon till kväll, bl.a. för att vattnet var förorenat och smakade illa. Därmed var de inte berusade hela tiden – den tidens öl var betydligt svagare än det som dricks i dag. Öl serverades tillsammans med den kraftiga maten och förknippades med hälsa och välbefinnande. På 1800-talet standardiserades ölbryggningen och i dag säljs i hela världen för mer än 1.800 miljarder kronor om året.

Klostren var medeltidens storbryggerier

Klostren blev centrum i medeltidens ölbrygging. Till en början var det där man började producera öl i större mängder – för eget bruk, åt besökande pilgrimer och åt ordensbröder från andra kloster. I klostren insåg man snart att ölförsäljningen gav

klirr i kassan. I det stora St. Gallen-klostret från år 820 i våra dagars Schweiz fanns tre bryggerier som tillsammans producerade 300-400 liter öl varje dag. I medeltidens Europa drack man i genomsnitt en och en halv liter öl per person och dag.

Artikeln är tagen ur tidskriften Världens Historia "10.000 år med öl".

EXOTISKA NYHETER

Wrangel och strutsen

Wrangel hade en stor nyfikenhet också på världen utanför Europa. Typiskt är att han är den kanske förste svenske ägaren av en levande struts. Strutsen hade han tagit som krigsbyte i slutet av trettioåriga kriget, sannolikt från någon likaledes exotiskt intresserad sydtysk furste. Wrangel sände strutsen på en lång resa norrut hösten 1648. En adelsman fick i uppdrag att följa djuret genom

Tyskland och sedan vidare på ett skepp från Wismar till Stockholm. Strutsen anlände till den svenska huvudstaden den 4 november 1648 och överlämnades följande dag som gåva till drottning Kristina. Om denna struts står att läsa bl.a i den sjätte delen av Merians Theatrum Europaeum, som publicerades 1652.

Te, choklad och tobak

Reseskildringar och beskrivningar av exotiska länder köpte Wrangel ofta och gärna. Sådant köptes bl.a från Nürnberg, Hamburg och Amsterdam. I dessa kunde han läsa om Amerika, Afrika, Indien, Kina och Japan och mycket mer. Han är en av de första svenskarna som greps av det nya svärmeriet för Kina, som med full styrka skulle florerat under det följande århundradet. Också njutningsmedel från fjärran länder intresserade Wrangel. Virginiatobak köpte han ofta från Amsterdam. Och han är den förste kände svenske importören av de nya modedryckerna te och choklad. Te beställde han den 15 januari 1673 i Amsterdam och det levererades till honom i Stockholm via Hamburg.

Från hösten 1670 började Wrangel köpa choklad. Han vistades då ofta på Skokloster. Chokladdrycken var något mycket nytt och mondänt och den ansågs även medicinskt nyttig.

Kakao från Amerika hade börjat införas till Europa med Amsterdam som införselhamn. Den förädlades till choklad bl.a i Hamburg. Därifrån köpte Wrangel sådan choklad genom en judisk bankir, Manoel Teixeira. Denne har ibland svårigheter att ombesörja leveranserna. Någon gång beklagar han i brev till Wrangel, att han inte har fått tag i parfymerad choklad. Men det går ändå bra, skriver bankiren, att vid själva tillagningen tillsätta ambra och mysk.

Artikeln är hämtad ur "Carl Gustaf Wrangel – nyhetsjägare och kulturkonsument" av Arne Losman

Att få betalt för sitt arbete ”in natura”

har gamla anor. Alla på landsbygden åt vid samma bord och sov under samma tak. Varken husbondefolket eller gårdens anställda var bortskämda med pengar men skor och något i klädväg, sådant som inte kunde tillverkas hemma, behövdes förstås ibland. Det var liten skillnad mellan bondens barn och de obesuttnas barn, mellan husbondefolket och de övriga vuxna. Så såg det ut i jordbruksverige länge.

I mitten av 1700-talet var det egentliga Sveriges folkmängd endast 1,8 milj invånare men det var ändå svårt att mätta alla munnar. Mellan åren 1750 – 1850 fördubblades folkmängden. En så kraftig folkökning har inte skett vare sig tidigare eller senare i historisk tid. Det ökade behovet av mat kunde mötas med att ny mark odlades men det behövdes också nya rationellare arbetsmetoder och redskap. Enskifte senare storskifte men framförallt laga skiftet, 1827, fick stor betydelse. Gårdarna blev större med början i slättbygderna.

Det var bland drängar, pigor, hjon, backstugsittare och torpare de som kallades de obesuttna som befolkningstillväxten skedde. Äganderätten var noga reglerad. Landsbygden proletariserades.

De stora gårdarna blev större också genom att underlydande torp drogs in och sambrukades med huvudgården.

En ökad satsning på djur behövdes för att få gödsel och allt fick som följd behov av fler anställda.

Med början i Mälardalen, på Södertörn och i Östergötland började nu gifta arbetsdrängar förordas som anställda. I en gårdsfogdeinstruktion av Eric Salander (1753) uttrycktes det så här rakt på sak ” gifta Legodrängar med lön och stat, vilkas hustrur gör hielpedags-wärken mot lindrigaste betalning är mycket nyttigt.. En stugu gör ingen stor Kostnad, men deremot ökas Barn och Folkhopen, som wid alla tillfällen är nödig ... Mannen får sin lön och stat eller matwaror in natura, hvarmed han med sin Hustru och Barn tillhopa hushållar”.

Vi fick statdrängar – statare och statorpare, lydande under tjänstehjonstadgan fram till 1926. Stataren hade ettårskontrakt, hustrun hade arbetsplikt (mjölkning) familjen skulle ha bostad, mjölk dagligen och naturaförmånerna – staten – utbetalades fyra gånger per år. Kontantlönen var mycket låg särskilt för hustruns arbete.

Beräkningar som gjorts säger när anställningsformen var som mest omfattande fanns c:a 35.000 familjer på ettårsanställning. Statarna flyttade ofta, i genomsnitt vart tredje år, för att hitta nästa ”paradis på jorden”. Statarsystemet avskaffades 1945.

Faktauppgifterna hämtade i Lars Furelands avhandling från 1962 ”Statarna i litteraturen”.

**Aase Fridegård sommarguide i Fridegård-Statarmuseet 18 juni
Kl. 11.00 till 15.00**

**Medlemsmöte kommer att anordnas under september.
Mer information kommer i nästa Budkafle sista veckan i augusti.**

Medlemskort följer med detta nummer om årsavgiften är betald.

Medlemsavgiften för 2011

- Familj 150 kr
- Enskild 125 kr
- Sätts in på Postgiro 232331-9

Håbo Kultur o Hembygdsförenings styrelseledamöter efter årsmötet mars 2011

Namn	Mailadress	Telefonnummer Mobilnummer
Ordförande: Kjell Sandell	kjell.sandell@bktv.nu vald till 2012	070-6665778
Vice ordförande: Lars Johansson	lars.johansson@lnctv.com vald till 2013	0171-56359 070-6694115
Kassör: Gunnar Löfgren	gg.lovgren@bktv.nu vald till 2013	0171-50659 070-9585975
Sekreterare: Gerd Dalersjö	gerd@rosendalekonomi.se vald till 2013	-- 070-5201094
Ledamot: Hans Söderholm	hans_soderholm@bredband.net vald till 2012	0171-54595 070-5787552
Ledamot: Bo Hammarström	bosse.hammarstrom@telia.com vald till 2012	
Ledamot: Sonia Thunman Larsson	vald till 2012	
Ansvarig för hemsidan:	webmaster@kultur-historia.se	
Vald till 2012 innebär 1 års mandatperiod. Vald till 2013 innebär 2 års mandatperiod.		

Ansvarig utgivare Kjell Sandell
Redaktör Hans Söderholm